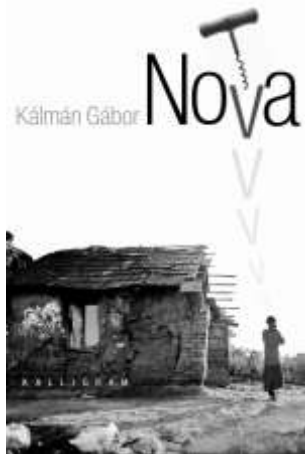

WIRÁGH ANDRÁS

Destructio Iasna-horcensis

KÁLMÁN GÁBOR: NOVA

**Kalligram Kiadó
Budapest, 2011
134 oldal, 2100 Ft**

”

Kálmán Gábor Bródy-díjas kötete, a *Nova* tizenegy, körülbelül hasonló hosszúságú szöveget tartalmaz. A szabályos kötetkompozíció logikája az ábrázolt mitikus tér, Jasná Horka szögletességének formájában rejlik. A kötet átveszi ezt a formát, kimérten, a „realista módszer” szem előtt tartva tárja fel a falubeliek szürke mindennapjait is, amelyekben minden a kiszámíthatóság jegyében történik, de éppen a tudósítás hat a feltárás erejével, amelynek során megnyílik a kemény burok, és érezhetően látványossá, sőt érzékletessé válik, hogyan munkálnak, és miért munkálhatnak mitikus erők a szögletes terek kellős közepén. A szövegek azt demonstrálják, mennyire erős kézzel is tartják markukban a gyeplőt azok a figurák, akik egyébként – már ha eljutnak a reflexió stádiumáig – minden csapásért az eleve elrendelést, a személytelen sorsot, vagy a ciklikus történelem képében „jelentkező” felsőbb hatalmakat okolják. A ráébredés azonban csak az olvasó számára adott: Jasná Horka lakói soha nem léphetnek ki a hagyomány szorításából, és kénytelenek kívárni azt a momentumot, amikor az elszenvedő karakterek által benépesített tér egyik kies szegletében egy, a veleszületett identitását megkérdőjelező, a cselekvő kérdésből adódóan *nyitott* figura válik elsődleges viszonyítási ponttá. Ennek eredményeként formálódhatna lineáris történetté, valódi mítosszá a saga, de addig a narrátor is csak töredékesen *állíthatja elő* szövegfolyamát. A rekonstrukció „végső” mozzanatait a korlátokon kívülről nézelődő olvasónak kell beteljesítenie. A *Nova* kockázatos szerepet szán olvasójának, de a tőle telhető módon minden segítséget megad ahhoz, hogy a szerep méltó gazdára leljen.

„A *Nova* maga az élet” – a hasonló kitételek, amelyek a gazként burjánzó szőlőfajta, a nova mérgező, de mindenfajta pusztításnak ellenálló („kiirthatatlan”) vitalitására utalnak, egyúttal a mitikussá formált időben játszódó (cseh)szlovák falu, Jasná Horka lakosainak történeteit megragadó, és így a

felejtéstől megóvó, továbbhagyományozó „szövegesítés” önreflexív nyomaiként is értelmezhetők. Ráadásul a *Nova* éppen egy profán apokalipszis mozzanatait sűríti össze regénnyé: a novellák sorban teszik el láb alól a falu lakosait. A kötet így tulajdonképpen egy sűrű pusztulástörténetet reprezentál, amelyben a narratív technikából adódóan lépten-nyomon kereszteződnek a történeteszálak és a halálesetek, tehát a Vég narratívái válnak „életteli” jelzőfényűvé, utat mutatva az olvasás aktusa során (végén?) egy talán lineárisra alakítható sztori felé. Ezt a klasszikus, racionalizálásra törő olvasói attitűdöt ugyanakkor az a momentum is megerősíti, amely éppen a mesélés jelen idejére „tartogatja” a falu – könyvformában fennmaradt – hagyományának megsemmisítését, Štrofeková őséneke, a boszorkánynak (is) tartott Ósanya enciklopédikus memoárjának, a *Nova* ős-forrásának is beillő profán történeti munkának el-égetését. Így látszólag a szövegen túl(ra) húzódik az a harmonikus állapot, amely már pozitív, „élhető” formában keveri újra az őstörténet mozaikdarabkáit.

A *Nova* ehhez mérten – amennyire ezt a „helyi” mítoszok feszes narratív tempója megengedi – részletesen bemutatja Jasná Horka és környéke konstans, kínosan szabályos, és ugyanazon rituálékkal kitöltött terét és idejét. A szögletes autóbuszok és a közeli város szögletes panelházai (nem beszélve a használaton kívüli, többnyire éjjeli légyottok ideális helyeként szolgáló iskola hasonlóan szockonform kinézetéről) olyannyira belesimulnak a mitikus egymásutániságból következő tespedtségbe, hogy *Urban*, akit örületbe kerget a geometria ilyenén precíz „bedolgozása” a létbe, elhagyja a falut, és (legalábbis egy időre) nyoma vész – igaz, ő „nem volt soha igazi Jasná Horka-i”. (19) Nem is meglepő tehát, hogy *Urban*, akinek halálhírért tulajdonképpen a narrátor is átveszi, és buzgón ismételteti, akkor bukkan föl, amikor a falu „főszereplőtől” már jócskán megtisztult tér – az új történelmi szelek nyomán – belekezd önnön lassú, de annál látványosabb újraterveződésébe, vagy megtisztulásába. (Miközben a beszélő név is mintha a városiasodás, és az ezzel járó technicizálódás szimbolikáját hirdetné.) Mikor azonban azt hinnénk, hogy *Urban* megjelenésével belehallgathatunk az új idők szövegeibe, kiderül, hogy a férfi egy lépést hátrálva a falusi krónika egyik befejezetlen történetét próbálja kiegészíteni: Abafi leégett malmának megvételeivel ugyanis – a helyi pletykák szerint – nincs más célja, csak milliméterről milliméterre átkutatni a romos pincét a molnár szépséges feleségének holtteste után. *Urban* az építmény falainak bedöntésével a hagyományba szeretne „beleírni”, de tette sikertelenségre ítéltetett. Ugyanis egyedül a narrátor képes a beírásához szükséges távolság megteremtésére, ő szövegének ura és parancsolója.

A halál és az élet kel versenyre egymással a kötet szövegeiben. Részint a már eleve halálos atmoszférájú falu tompa miliójából emelkednek ki a szereplők, akiknek „családnévvel örökölt bizarr történeteik” (29–30) nyomán elevenedik meg és íródik tovább egy pusztulásra ítélt hagyomány, másfelől viszont a történetek a halál momentuma és mitológiája köré szerveződnek, bonyolult kapcsolati hálóba rendezve a falu lakosainak széttartó életsorsait. Kezdeve az első, *Nova* címet viselő szöveg sajátosan ironikus vagy önironikus gesztusától, a latrinából kiemelt Tomaš néni „éltében rohadásától” (7) egészen a falu kocsmárosának, Sklenárnak titkos totemjéig, a német katona halálául szolgáló kötél, amely a pult alól hivatott biztosítani a kocsmá forgalmát, vagy az öngyilkosságot elkövető Milan perverz szokásáig, a kóbor macskák felkötéséig minden haláleset más és más halálesetek narratívájába ágyazódik be. Az egyetlen momentum, amely kimutat ebből az állapotból, Štrofeková és Juro váratlan, de szükségszerű szerelmi aktusa, a két család közötti ősi viszályt eltörlő momentum, majd ennek következtében az így már értékvesztett családi legendárium megsemmisülése. A „meg-

oldás” vallásos színezetét emellett az a tény pecsételheti meg, hogy Juro az, aki – a szokásos közgondolkodástól eltérően – megpróbál hinni egy földi szellemvilág fölött uralkodó Istenben is. Mivel a *Nova* szereplői nagy általánosságban maguk alakítják ki „isteni”, autoriter funkciójukat, mint például Štrofeková felmenői, vagy a megközelíthetetlen Ujo Fero, az erdész, Jasná Horka legfélelmetesebb és egyben legtitokzatosabb lakója, aki istentelenül erős házi borovicskájával itatta lovait, és valódi gyilkosa volt a molnár Abafinak, akit a „krónikások” egybehangozóan a spontánmód pártfunkcionáriussá lett Babka áldozataként könyveltek be virtuális annaleseikbe.

A novellák tulajdonképpen két történelmi epizód vagy éra utólagos, több megmunkálásból átesett lenyomataiként olvashatók, mégis, ezek a rekonstrukciók, amelyeknek „szavahihetőségét” egy mediális talapzataiból kifolyólag erőteljesen megkérdőjelezhető kontextus, egy elsőrendűen oralitásban létező kultúra biztosítja, a második világháború partizánkalandjait, valamint a szocializmussal járó paradigmaváltást is egy mítoszi idő attribútumaival ruházza fel. Az írásaktus pedig kénytelen úgy transzponálni a felejtés nyomán egyre kuszábbá váló, lényegileg összeegyeztethetetlen történeteket, hogy ezek esetleges összeolvasása sem bizonyulhat maradéktalanul hűségesebbnek a tulajdonképpeni eseményekhez. A *Nova* sajátos hangulatát viszont éppen a mindentudás ígéretével bíró narráció maradéka, úgyszólván (mélyen tatóngó) üres helye szolgáltatja, amely nyitottá teszi az eseménytörténet többféle értelmezését, kiegészítését, az egyes szálak tovaszövésének lehetőségét, vagy éppen hirtelen elvágását. Az ismétlések, amelyek a szóbeli kultúrákban is kitüntetett szerepet töltenek be, lévén az „információ” emberi emlékezésre hagyatkozó volta kénytelen bizonyos panelek, csomópontok „mentén” strukturálódni, itt képesek valóban sorsfordító eseményekké alakítani a falu történetéből kiemelhető epizódokat – leginkább ebben áll a *Nova* hangulatfestő, ábrázoló ereje. Legyenek bármily megkapók (vagy szívbemarkoló) a részletező leírások, a tucatnyi esemény ide-oda forgatása, az ezekre való ráközelítés vagy ezektől való eltávolodás teszi dinamikussá a szöveget.

A kötet történetlancolata, vagy történethálója a lezárttság, a tér teljes lefedettségének illúzióját táplálva ravaszul elvonja a figyelmet önnön feltáratlan régióiról. Legyenek bármilyen mélyen bevésve tudatunkba Jasná Horka újkori történetének neuralgikus epizódjai az ismétlések révén, ezek a szinte refrénszerű betétek narratív kihagyásokat hidalnak át. Például a helyett, hogy a narrátor mélyebb személyiségrajzokban, jellemfejlődési kacskaringókban, átfogóbb képzetekben próbálná megragadni a mitikus hely sajátosságait, inkább újabb és újabb eseményekkel bővíti a falu krónikáját, illetve apró lépésekben tár fel egyre többet a már említett eseményekből. Bár minden egyes novella egy-egy központi epizódra koncentrálna, a szövegek váltakozó centrális figuráinak eltérő nézőpontjaiból kristályosítható ki az ellentmondásokkal teli, de éppen ezért utángondolásra hívogató történet. A korábban kockázatosnak nevezett olvasói szerep így elsősorban annak függvényében módosulhat, hogy mennyire bátran „nyúl bele” az olvasó a narrátor által az asztalra dobott szöveghalmazba.

Kálmán Gábor szövegei nyomokban emlékeztetnek a Bodor Ádám-féle mozaikos szerkesztésmódra, de nem kopírozzák le a *Sinistra-körzet* szerzőjére jellemző nyomasztó, sötét atmoszférát. A *Nova* (is) sajátos kulturális kódokat applikál, de ezekkel a komikum is nyomatékosan beférkőzik a szövegekbe. A szlovák kifejezések és káromkodások betűhű beillesztéséből eredő „helyi íz” egyszerre adja vissza a fásultságot és az agressziót, de ha kell, a meghittséget vagy azokat a komplex érzelmeket is, amiket nem várunk Jasná Horka lakóitól.

A könyv szerényebb paraméterei ellenére hasonló hatást válthat ki, mint Olga Tokarczuk *Ős-kor és más idők* című regénye, amely egy másik, szintén kelet-európai kódokkal „megformált” nézőpontból próbálja bemutatni a történelem viharában hánykolódó Embert, de a *Nová*hoz hasonlóan teszi aktívvá, jó értelemben véve megerősítővé az olvasást. A *Nova* sajátos szövegezéséből fakadóan nyitva áll a tényleges folytatások előtt, de remélhetőleg a szerző további munkái bizonyítják majd teljességét, szigorú zártságát, tulajdonképpen befejezhetetlenségét.

MARINO AURITI: THE ENCYCLOPEDIA PALACE